

Synthese van de verslagen van de seminariecyclus in het kader van het project ‘Op weg naar een communicatieve en participatieve justitie’¹

Eric Maes
Assistent N.I.C.C.

In het kader van het project ‘Op weg naar een communicatieve en participatieve justitie’ werd een seminariecyclus georganiseerd die als doel had alle betrokken actoren die actief zijn in het veld van de voorbereiding en de uitvoering van alternatieve maatregelen en straffen op verschillende echelons van de strafrechtsbedeling rond een aantal concrete (geanonimiseerde) casussen rond de tafel te brengen met het oog op een uitklaring van elkaars positie en wederzijdse verwachtingen en van de wijze waarop binnen deze samenwerking met elkaar wordt gecommuniceerd. In de periode maart-oktober 2001 werden vijf seminars georganiseerd, telkens rond één bepaalde “alternatieve” maatregel/straf. Kwamen achtereenvolgens aan bod: de vrijheid onder voorwaarden, de probatie en dienstverlening, de bemiddeling in strafzaken, de internering, en de voorwaardelijke invrijheidstelling. In elk seminarie werd de discussie, naast een algemene toelichting door elke actor (panellid) van de eigen rol, gevoerd op basis van een twee- à drietal concrete casussen. De belangrijkste discussiethema’s die doorheen de vijf seminars aan bod kwamen, worden in hetgeen volgt kort toegelicht.

Globaal kunnen de tijdens de seminars te berde gebrachte discussiethema’s worden onderverdeeld in drie grote algemene categorieën, m.n.: de aard en formulering van de voorwaarden, de toegankelijkheid van externe voorzieningen, en de uitvoering van de maatregelen/straffen.

1 Aard en formulering van de voorwaarden

Wat de opgelegde of op te leggen voorwaarden betreft, wordt doorgaans een onderscheid gemaakt tussen zgn. politionele voorwaarden, voorwaarden van begeleiding of behandeling, en slachtoffergerichte voorwaarden. Voorwaarden kunnen daarenboven zowel als verbod of als verplichting worden geformuleerd.

1.1 *Criteria waaraan voorwaarden dienen te voldoen*

Doorheen de seminars werden een aantal verschillende criteria aangehaald waaraan voorwaarden in het algemeen, en in het bijzonder voorwaarden van behandeling of begeleiding, dienen te voldoen, nl.:

- Voorwaarden dienen *in de tijd beperkt* te zijn.
- Bij het opleggen van voorwaarden moet *zuinigheid* worden nagestreefd.

¹ Deze bijdrage kwam tot stand in het kader van het project ‘Op weg naar een communicatieve en participatieve justitie’ dat werd uitgevoerd onder leiding van de Commissie voor de voorwaardelijke invrijheidstelling te Antwerpen en dat werd gefinancierd door de Koning Boudewijnstichting. Voorliggende tekst werd als documentatie gevoegd bij de congresbundel van het (slot)congres dat op 2 februari 2002 plaats vond in het Provinciehuis te Antwerpen.

- *Voorwaarden individualiseren een maatregel.* Het werken met gestandaardiseerde voorwaardensets houdt een zeker gevaar in dat men te repetitief gaat werken, en quasi-automatisch een hele reeks van voorwaarden oplegt.
- De voorwaarden dienen te worden *verantwoord*. Niet alleen de beslissing tot deze of gene maatregel of straf, maar ook de keuze van elk van de voorwaarden moet gemotiveerd zijn.
- De voorwaarden moeten *rechtvaardig* zijn.
- De voorwaarden moeten *aangepast* zijn aan de grondproblematiek, en er moet in een adequate vorm van hulpverlening worden voorzien.

Naar dit laatste criterium is in de seminaries de meeste aandacht uitgegaan. In dit verband stelde zich de pregnante vraag in welke mate bij de oplegging van voorwaarden van begeleiding of behandeling reeds in de beslissing zelf het centrum dient vermeld te worden dat de begeleiding of behandeling zal opnemen (= vraag naar de specificiteit van de voorwaarden). Er werd in dit verband gewezen op een als problematisch ervaren besluitvormingsproces dat in de actuele vormgeving van de strafrechtspleging zelf is ‘ingebouwd’, nl.: het is de rechter die beslist OF een maatregel wordt opgelegd, en bovendien bepaalt hij ook zelf WELKE maatregel wordt opgelegd, en dit o.a. op verslag van de justitieassistent. Opgemerkt werd dat de magistraat en de justitieassistent zelf niet in staat zijn een grondige diagnose te stellen van de problematiek en dus ook onvoldoende kunnen inschatten welke begeleiding of behandeling en a fortiori welk centrum of welke instelling voorzien moet worden. Twee mogelijke oplossingsstrategieën werden aangereikt, nl.:

- De voorwaarden worden in de beslissing algemeen geformuleerd en concreter ingevuld in het kader van de uitvoering van de voorwaarden.
- De voorwaarden worden reeds in de beslissing zelf zeer specifiek ingevuld, hetgeen dus betekent dat in de fase voorafgaand aan de beslissing grondig wordt gediagnosticeerd, dat wordt bepaald welke hulpverlening aangewezen is, en dat wordt nagegaan welk centrum bereid is daartoe engagementen op te nemen.

In het kader van de seminaries werd terzake geen eenduidig standpunt ingenomen. Waar sommigen een meer algemene formulering prefereren waarbij op het moment van de uitvoering gezocht kan worden naar een specifiek antwoord, meenden anderen (vooral vanuit de externe hulpverlening) dat een specifiekere formulering en een grondigere voorbereiding van de beslissing aangewezen is.

1.2 Algemene vs. specifieke formulering van voorwaarden

1.2.1 Algemeen

Voorstanders van een algemene formulering (= niet aanduiden van een specifiek centrum) meenden dat een zeer specifieke omschrijving tal van problemen kan stellen wanneer de uiteindelijke beslissing moet worden uitgevoerd. Zo kan er bij het betrokken centrum of de instelling mogelijk plaatsgebrek zijn (capaciteitsprobleem), of kan er bij de intake uiteindelijk een andere diagnose worden gesteld waardoor een andere hulpverleningsvorm of een andere voorziening geïndiceerd zou zijn. Dit zou uiteindelijk ook problemen kunnen stellen naar de naleving van voorwaarden toe: quid indien de cliënt omwille van externe omstandigheden überhaupt niet in staat is zijn voorwaarden na te leven? Verder werd ook gewezen op de lange voorbereidingsduur (onder de hypothese van een specifieke

formulering), hetgeen kan stuiten op een aantal wettelijke beperkingen. Zo is dergelijke optie van een meer specifieke aanduiding van de hulpverleningsinstantie onmogelijk realiseerbaar binnen de wettelijke termijn van 24 uur waarbinnen de onderzoeksrechter over de al dan niet aanhouding van de verdachte (en dus eventueel ook over het alternatief van de vrijheid onder voorwaarden) dient te beslissen. Ook de specifiek penitentiaire uitvoeringspraktijk (vereiste van het verkrijgen van uitgangspersmissies) kan in dit geval een adequate voorbereiding belemmeren. Nog een andere wettelijke beperking heeft betrekking op de termijn waarbinnen het beknopt voorlichtingsrapport in het kader van de probatie dient te worden ingeleverd (één maand).

1.2.2 Specifiek

Vooraf vanuit een bepaald segment van de externe hulpverlening werd gepleit voor een meer specifieke aanduiding in de beslissing zelf van het hulpverleningscentrum dat in de begeleiding of behandeling zal voorzien. Belangrijkste argument hiervoor was dat zelfs bij een meer algemene formulering, het gevaar bestaat dat de voorwaarde(n) niet uitvoerbaar zijn omdat bijvoorbeeld een verkeerde diagnose van de grondproblematiek is gesteld of omdat de aangeduide hulpverleningsvorm niet adequaat is. Vandaar werd gepleit voor een meer grondige voorbereiding van de voorwaarden, die er in dient te bestaan een correcte diagnose vast te stellen, de meeste gepaste hulpverleningsvorm aan te duiden, en concrete afspraken vast te leggen met een hulpverleningsinstantie die uiteindelijk ook in de begeleiding/behandeling zal voorzien. In dergelijk model wordt er dus voor gepleit een groter gewicht (dan nu het geval is) toe te kennen aan de fase van adviesverlening en besluitvorming.

1.3 *Instrumenten bij de formulering van voorwaarden*

Doorheen de seminaries werden verschillende instrumenten aangehaald die kunnen toelaten te komen tot een zeer specifieke (en verondersteld adequatere) formulering van de voorwaarden, of die alleszins toch zouden moeten leiden tot een grotere oriëntering van casussen naar “alternatieve” conflictoplossingssystemen toe, ongeacht of de voorwaarden van begeleiding of behandeling dan meer algemeen of zeer specifiek worden omschreven. Een eerste reeks van voorstellen die werd geformuleerd, betreft een sterkere betrokkenheid van de justitieassistent op de besluitvorming, zowel in het kader van het (gerechtelijk) onderzoek als ter terechtzitting. Daarnaast werd gewezen op de mogelijke instelling van ‘neutrale deskundigenteams’, de oprichting van multidisciplinair samengestelde strafrechtbanken. Tenslotte werd ook het belang van de maatschappelijke enquête als (mogelijk) efficiënt informatiemiddel beklemtoond.

1.3.1 Aanwezigheid van de justitieassistent bij de onderzoeksrechter

Wat de sterkere betrokkenheid van de justitieassistent op de besluitvorming betreft in de fase voorafgaand aan de eigenlijke vonniswijzing, werd door de onderzoeksrechterpanellid in het kader van het seminarie ‘vrijheid onder voorwaarden’ de idee geopperd dat justitieassistenten fysiek aanwezig zouden kunnen zijn bij de voorleiding van verdachten en op die manier ook op meer systematische wijze dossiers zouden kunnen screenen voor eventuele toepassing van een VOV. Naast onvoldoende personeelsmiddelen, kleeft aan de opmaak van een maatschappelijke enquête tijdens het verhoor (volgens de justitieassistentpanellid) het bezwaar dat het justitiehuis in dit geval door de verdachte zou worden gezien

als een verlengstuk van de rechtbank, m.a.w. zou er een gevaar bestaan dat de justitieassistent wordt geïdentificeerd met de onderzoeksrechter. De stelling van een mogelijk gevaar van identificatie van de justitieassistent met de onderzoeksrechter doet (volgens de onderzoeksrechter-panellid) niet ter zake, aangezien de justitieassistent, indien hij/zij wordt aangesproken, sowieso een actor van justitie is.

1.3.2 Aanwezigheid van de justitieassistent op de terechtzitting

Ook een aanwezigheid van de justitieassistent op de terechtzitting zelf werd door sommigen wenselijk geacht: waar de aanwezigheid van de justitieassistent aan de ene kant opportuun zou zijn om veroordeelden te de-briefen over de inhoud en consequenties van de opgelegde (probatie)maatregel, werd er aan de andere kant door de voorzitter van de probatiecommissie (panellid) voor gepleit dat er een justitieassistent op de terechtzitting aanwezig zou zijn met het oog op een adequate voorlichting van de magistraat over eventuele gepaste voorwaarden om als zodanig ook een soort van communicatief proces op de zitting te bevorderen. Dergelijke optie zou bovendien ook toelaten de begeleiding reeds in een vroeger stadium (onmiddellijk na de uitspraak) te starten, teneinde ook te vermijden dat de cliënten in een “zwart gat” vallen: hiertegen werd evenwel aangevoerd dat de beslissing op dat ogenblik nog niet in kracht van gewijsde is, en dat eenzelfde effect ook bereikt kan worden door in de beslissing de voorwaarde te voorzien dat betrokkene zich binnen bijv. 5 dagen dient aan te melden in het justitiehuis.

De in het debat aangehaalde stelling dat de justitieassistent op de zitting aanwezig zou moeten zijn met het oog op voorlichting van de magistraat, leverde een interessante discussie op. Tegen de aanwezigheid van de justitieassistenten op de terechtzitting (aangehaald door enkele justitieassistenten zelf of vertegenwoordigers van justitiehuisen) pleit niet enkel een gebrek aan middelen om dit ook daadwerkelijk te kunnen realiseren, maar meer principiële werd vooral de mogelijke daaruit voortvloeiende rolonduidelijkheid van de justitieassistent ten aanzien van de cliënt beklemtoond. De terughoudendheid om de justitieassistent een rol te laten spelen op de zitting, werd verklaard vanuit het feit dat de begeleidende taak van de justitieassistent niet te verzoenen is met enige tussenkomst in de besluitvorming zelf. Op het tegenargument (voorzitter probatiecommissie) dat de justitieassistent ook nu reeds tussenkomt in de eigenlijke besluitvorming via de maatschappelijke enquête, werd gerepliceerd dat er wel een verschil bestaat (hetgeen werd betwist vanuit de magistratuur) in de zin dat de inhoud van de maatschappelijke enquête op voorhand met de cliënt wordt besproken. Centraal in de argumentatie (vanuit het justitiehuis) staat dat de positie van de justitieassistent door zijn aanwezigheid zou worden bemoeilijkt, en dat de justitieassistent niet te veel beschouwd mag worden als verlengstuk van justitie (onafhankelijkheid). Daartegen werd (door de voorzitter van de probatiecommissie) aangevoerd dat de magistraat als jurist moet worden bijgestaan door deskundigen die de zaak vanuit een andere invalshoek kunnen bekijken, en dat de onafhankelijkheid dan ook niet zo strikt mag worden gezien, ook al omdat de justitieassistent moet worden beschouwd als een ambtenaar van het ministerie van Justitie en zich dus niet in dezelfde positie bevindt als een privé-hulpverlener (opmerking parketmagistraat). Tevens werd opgemerkt dat de justitieassistent die op de terechtzitting aanwezig zou zijn, niet noodzakelijk dezelfde persoon hoeft te zijn die nadien de begeleiding zou opnemen.

1.3.3 De creatie van een deskundigenteam

Een mogelijkheid die (vanuit de externe hulpverlening) werd geopperd om het rolconflict van de justitieassistent te vermijden, is de instelling van een zogenaamd ‘*neutraal deskundigenteam*’. Dergelijk model zou vermijden dat een individuele justitieassistent zijn neutraliteit zou dreigen te verliezen wanneer hij een advies opmaakt, en dat een cliënt het gevoel zou hebben dat X hem/haar de gevangenis heeft ingeschreven. Daarnaast werd er ook op gewezen dat hulpverleners vaak in staat zijn andersoortige informatie te verkrijgen over de cliënt die kan toelaten in te schatten wat de behandelingsmogelijkheden en concrete vooruitzichten zijn (info waarover de justitieassistenten en magistraten niet beschikken).

1.3.4 De oprichting van een multidisciplinaire rechtbank

Een andere optie die naar voren werd geschoven om een bredere toepassing van “alternatieven” te stimuleren en in adequatere voorwaarden te voorzien, betreft de oprichting van *multidisciplinaire (correctionele) strafrechtbanken* (voorstel voorzitter probatieweetcommissie) naar analogie met de huidige V.I.-commissies die multidisciplinair zijn samengesteld.

1.3.5 De maatschappelijke enquête

Een laatste en trouwens klassiek instrument waarnaar werd verwezen als mogelijks aan te wenden middel in het kader van de voorbereiding van “alternatieve” maatregelen/straffen is de zgn. “*maatschappelijke enquête*”.

Aangehaalde voordelen van een maatschappelijke enquête zijn o.m. dat de voordelen van een meer hulpverleningsgerichte aanpak kunnen worden belicht, dat concrete voorwaarden kunnen worden voorgesteld, dat men kan peilen naar de motivatie van de cliënt (ook om te vermijden dat men zich zou engageren tot een maatregel waarvan men achteraf de draagwijdte onvoldoende heeft begrepen), dat de wederzijdse verwachtingen (tussen opdrachtgever/justitieassistent en cliënt) duidelijk worden uitgeklaard. Een meer doorgedreven maatschappelijke enquête vóór de eigenlijke beslissing zou trouwens ook kunnen bijdragen tot de formulering van zeer specifieke voorwaarden (d.i. aanduiding concreet hulpverleningscentrum op basis van een duidelijke diagnosestelling en explicitering van de meest gepaste hulpverleningsvorm).

Belemmeringen zijn evenwel – zoals ook al eerder aangehaald - de soms geringe voorbereidingstijd (cfr. voorlopige hechtenis), de lange duur van intakeprocedures, ... Hiertegen werd aangevoerd dat – afgezien van de quasi-onmogelijkheid binnen de eerste 24 uren van de aanhouding – maatschappelijke enquêtes reeds in een vroeg stadium van de strafrechtsgang kunnen worden aangevraagd (bijv. reeds in het stadium van het vooronderzoek): veelal gebeurt de vraag pas ter terechtzitting en dient men geruime tijd op het verslag te wachten.

Een andere vraag die zich stelt, is ook in welke mate men de aanvraag van een voorafgaande maatschappelijke enquête verplicht zou moeten stellen – de verplichting van een maatschappelijke enquête in het kader van de dienstverlening werd ongedaan gemaakt door een recente wetwijziging. In het kader van de dienstverlening kan de afschaffing van de verplichting tot voorafgaand onderzoek weliswaar als voordeel hebben dat het voortaan

allemaal veel sneller kan gaan (soms zijn de feiten 2 of 3 jaar gedateerd), maar anderzijds wel het gevaar inhouden dat projectplaatsen in de toekomst iedereen “over de vloer gaan krijgen” en meer problemen zouden kunnen gaan ondervinden hetgeen dan uiteraard een bijzonder negatieve uitstraling kan hebben. In de nieuwe wetgeving terzake is bepaald dat in het kader van de dienstverlening enkel nog een beknopt voorlichtingsrapport (geen maatschappelijke enquête) kan worden aangevraagd – het dient ter beantwoording van een specifieke vraag, bijv. de vraag naar de opportuniteit van een dienstverlening of taakstraf – hetgeen vaak als onvoldoende wordt ervaren. Bovendien is het ook zo dat (in de nieuwe probatiewetgeving) niet alle actoren een beknopt voorlichtingsrapport en/of maatschappelijke enquête kunnen aanvragen.

De rol van de advocaat wordt in dit verband vaak onderschat. Ook hij heeft een belangrijke informatie-opdracht en kan de cliënt bijstaan met betrekking tot de aard en de consequenties van voorwaarden. Wat in dit verband de mogelijke samenwerking tussen justitiehuis en advocatuur betreft met betrekking tot de voorbereiding van “alternatieve” maatregelen, dient opgemerkt te worden dat vanuit het justitiehuis Antwerpen actueel reeds infosessies worden georganiseerd voor advocaten. Wat verdere samenwerking betreft in verband met de voorbereiding van een alternatief in het kader van concrete dossiers, nl. de opmaak van nota’s ten behoeve van de Raadkamer op vraag van advocaten – een optie die werd geformuleerd door een onderzoeksrechter (panellid) -, werd vanuit het justitiehuis (panellid) gesteld dat hierop niet kan worden ingegaan aangezien – naast het risico op overbevraging (opmerking onderzoeksrechter) - justitieassistenten voor dergelijke opdrachten niet gemandateerd zijn.

1.4 Behandelingsvoorwaarden in het kader van de vrijheid onder voorwaarden

Met betrekking tot voorwaarden van begeleiding of behandeling werd tevens de vraag gesteld in welke mate het wenselijk is dergelijke voorwaarden op te leggen in het kader van de vrijheid onder voorwaarden. Vooral omwille van het beginsel van het vermoeden van onschuld (zolang er nog geen definitieve veroordeling is) achtte de onderzoeksrechter het opleggen van hulpverlenende voorwaarden niet erg aangewezen: de magistraat kan de betrokken cliënt vanuit zijn machtspositie zowat alles laten doen, hetgeen erg problematisch wordt wanneer iemands schuld nog niet vaststaat. Vanuit de externe hulpverlening werd hier op een bepaald ogenblik bij aangesloten, zij het vanuit een andere argumentatie, nl. vanuit de vaststelling dat men in het kader van de VOV vaak geconfronteerd wordt met ontkennende cliënten. Zolang er geen veroordeling is, heeft de hulpverlener geen enkel houvast om de begeleiding op te steunen, er is m.a.w. geen enkele mogelijkheid tot confrontatie van de cliënt (met o.a. de gepleegde feiten).

De onderzoeksrechter stelde in dit verband ook zeer duidelijk dat er een onderscheid moet worden gemaakt tussen de verschillende begrippenkaders die respectievelijk door justitie en de externe hulpverlening worden gehanteerd. Zo werd gewezen op het feit dat de nood aan hulpverlening niet (noodzakelijk) de justitiële interventie legitimeert. Toepassing van de VOV kan vooreerst enkel wanneer aan de *wettelijke* voorwaarden voor de voorlopige hechtenis is voldaan, nl. er moet sprake zijn van een gevaar voor onttrekking aan het gerecht (bijv. geen vast adres), van recidivegevaar (het wellicht opnieuw plegen van strafbare feiten), of van gevaar van collusie (het wegmaken van bewijzen, of het zich verstaan met derden met het oog op latere verklaringen). Naast deze eerste vraag naar het voorhanden zijn van wettelijke gronden voor een voorlopige hechtenis (en dus ook een eventuele VOV), dient vervolgens in een tweede stap beoordeeld te worden of een

opsluiting de meest aangewezen strategie is om de zaak aan te pakken: indien dit niet het geval is, kan mogelijks een VOV worden opgelegd.

1.5 Slachtoffergerichte voorwaarden

Waar met betrekking tot hulpverleningsgerichte voorwaarden nu eens gepleit wordt voor een meer algemene formulering, dan weer voor een erg specifieke formulering (aanduiding concreet centrum), wordt met betrekking tot zgn. ‘slachtoffergerichte’ voorwaarden onvoorwaardelijk voor een zo concreet mogelijke omschrijving gepleit. In dit verband werd opgemerkt dat slachtoffers wanneer zij voorwaarden suggereren – meestal gaat het om een contactverbod, straatverbod, eventueel uitgebreid naar de schoolomgeving toe – in feite dienen te formuleren wat voor hen het comfort het meest verhoogt, zonder dat de verwachtingen ongerijmd mogen zijn. Gezien slachtoffers doorheen de verschillende fasen van de strafrechtsgang in de procedure kunnen worden betrokken en voorwaarden kunnen voorstellen (bijv. eerst in het kader van verlofaanvragen, nadien in het kader van de V.I.-procedure), is het eveneens belangrijk dat de fasering goed wordt uitgelegd en dat niet talloze keren dezelfde vragen opnieuw worden gesteld (best wordt in opeenvolgende contacten gevraagd of er nog iets nieuws te melden is). Anderzijds dient te worden opgemerkt dat nog lang niet alle slachtoffers effectief worden betrokken en dat de weg nog niet geëffend is naar een systeem waarbij het slachtoffer formeel, duidelijk en tijdig geïnformeerd wordt over alle stappen in de gerechtelijke procedure, en dit vanaf de klachtneerlegging, zodat deze zelf een overwogen keuze kan maken om al dan niet betrokken en geïnformeerd te worden met betrekking tot de strafuitvoering.

1.6 Verbodsbepalingen

Zoals geldt ten aanzien van hulpverlenende voorwaarden, werd ook met betrekking tot verbodsbepalingen gesteld dat zij dienen aan te sluiten bij de concrete achterliggende problematiek (opmerking voorzitter VI-commissie). Zo wordt een voorwaarde als ‘verbod van alcoholmisbruik’ niet wenselijk geacht indien er geen sprake is van alcoholmisbruik, aangezien dergelijke voorwaarde in dat geval niet aansluit bij de achterliggende problematiek. Ook bij een verbod op wapenbezit werd de vraag gesteld of dit wel echt nodig is, wanneer het niet gaat om iemand die echt wapengevaarlijk is. Verder werd ook gewezen op het feit dat, zelfs indien de voorwaarde wel degelijk aansluit bij een grondproblematiek, door de oplegging van bepaalde voorwaarden soms zelf al een mislukking van de maatregel dreigt te worden ingebouwd (opmerking voorzitter VI-commissie). In die zin wordt de voorwaarde van ‘verbod van druggebruik’ bijvoorbeeld als erg discutabel ervaren indien het gaat om iemand die in drugtherapie is en waarvan dus geweten is dat betrokkene een drugprobleem heeft: in dit geval is “vallen en opstaan” een evident gegeven, en stelt zich de vraag wat gedaan moet worden bij niet-naleving van de voorwaarde.

2 Toegankelijkheid van externe voorzieningen

De vraag naar de toegankelijkheid van externe voorzieningen voor justitiecliënteel vormt een cluster van discussiethema’s die zich in wezen situeert binnen hetzij de voorbereiding van de maatregel – met name wanneer er naar gestreefd wordt vóór de eigenlijke beslissing een concrete hulpverleningsinstantie te specificeren -, hetzij in de verdere uitvoeringsfase -

wanneer de hulpverleningsgerichte maatregel in de beslissing in meer algemene termen wordt omschreven.

Met betrekking tot de toegankelijkheid van externe voorzieningen werden doorheen de verschillende seminaries meermaals een aantal knelpunten gesignaleerd. Deze knelpunten hebben betrekking op:

- de capaciteit van externe voorzieningen: in kwantitatief opzicht soms beperkt, hetgeen maakt dat men vaak werkt met wachtlijsten;
- een soms gebrekkige bereidheid om met justitiecliënteel te werken. In één van de seminaries werd in dit verband door de justitieassistent gewezen op het feit dat externe diensten justitiecliënteel vaak zien als cliënten binnen een klassiek psychotherapeutisch kader, nl. als een lijdend persoon met een hulpvraag, terwijl het in het geval van justitiecliënteel eerder de maatschappij is die een hulpvraag heeft. Geargumenterd werd dat begeleidingsdiensten daar rekening dienen mee te houden (dit kan niet vanuit het klassieke model) – sommige diensten hebben trouwens al een aangepast aanbod (daderhulp). Eén en ander sluit trouwens niet uit dat de via justitie doorverwezen cliënten nadien niet benaderd kunnen worden als cliënten in klassieke zin: in die zin werd ook geopperd dat de aanvankelijke externe druk via hulpverlening kan worden omgebogen in interne motivatie. Maatschappelijke druk kan een goede toegangspoort zijn naar verdere hulpverlening. Verder werd ook beklemtoond dat mentaal zwakbegaafde cliënten vaak moeilijk bij de hulpverlening terecht kunnen. De vraag werd opgeworpen of niet elke organisatie die met overheidsgeld wordt gefinancierd, ook een maatschappelijke taak ter vervulling heeft ten aanzien van justitiecliënteel;
- de onbeschikbaarheid van een specifiek hulpverleningsaanbod (binnen sommige regio's): beperkt aanbod aan residentiële voorzieningen voor de behandeling van seksuele delinquenten, geen aanbod voor agressiebeheersingstherapie in de provincie Oost- en West-Vlaanderen;
- de lange duur van intakeprocedures (cfr. supra);
- verschuivingen in specialisatie (prioriteitstelling) van bestaande – aanvankelijk toegankelijke – centra: bijv. de centra voor geestelijke gezondheidszorg die zich steeds meer gaan toeleggen op kinder- en jeugdpsychiatrie.

3 Uitvoering van de maatregel

Bij de uitvoering van een alternatieve maatregel is de samenwerking tussen de verschillende justitiële actoren onderling (magistraten, justitie-assistenten) en tussen justitie en externe hulpverlening erg belangrijk. Informatie-uitwisseling maakt hierbij steeds een essentieel onderdeel van dergelijke samenwerking uit.

3.1 *Rapportage/beroepsgeheim: onderscheid tussen justitieassistent en externe hulpverlener?*

In de seminaries werd relatief gezien dan ook erg veel aandacht besteed aan de problematiek van de rapportage, en daaraan gekoppeld het beroepsgeheim. Doorheen de discussies hieromtrent werd (door sommige panelleden) zichtbaar onderscheid gemaakt tussen hetgeen magistraten op dit vlak mogen/kunnen verwachten van enerzijds justitieassistenten en anderzijds de externe hulpverlening (cfr. stelling onderzoeksrechter-pannellid seminarie VOV).

Zo werd door de onderzoeksrechter-panellid tijdens het seminarie VOV opgemerkt dat de justitieassistent gemandateerd is, en vandaar ook nooit het beroepsgeheim kan inroepen ten aanzien van de opdrachtgever (net zoals de advocaat bijv. ook nooit tegen het tuchtrechtelijke orgaan kan ingaan; idem met de psychiater die als deskundige is aangesteld). Wat de externe hulpverlening daarentegen betreft, meende de onderzoeksrechter dat het om een heel controversieel thema gaat en dat de problematiek hier enkel benaderd kan worden vanuit een juist begrippenkader. Essentieel in de argumentatie is dat de vrijheid onder voorwaarden geen hulpverleningsvorm is, maar een alternatief voor de voorlopige hechtenis, en de magistraat als dusdanig dan ook enkel geïnformeerd dient te worden over de naleving van de verbintenis tot hulpverlening (d.i. het louter formele aspect): hoe de therapie gebeurt en wat er in concreto gebeurt, heeft dan ook niets met de vrijheid onder voorwaarden te maken. De verwachtingen van de magistratuur ten aanzien van beide in de begeleiding betrokken actoren – enerzijds justitieassistent, anderzijds externe hulpverlener - zijn dus duidelijk verschillend. In de marge hierbij dient ook aangestipt te worden dat communicatie tussen opdrachtgever en justitieassistent via meer informele procedures met het oog op besluitvorming (bijv. uitklaring van de situatie in individuele dossiers op basis van “vertrouwelijke gesprekken”), daar waar tegensprekelijke procedures gelden (internering, voorwaardelijke invrijheidstelling), (vanuit de advocatuur) niet toelaatbaar worden geacht.

Vanuit de externe hulpverlening (Fonds Dr. Andersen) werd aangesloten bij het standpunt van de magistratuur dat inhoudelijke rapportage niet aangewezen is, doch enkel het meer formele aspect van belang is. Zo werd vanuit de externe hulpverlening gesteld dat – daar waar het binnen het justitiële kader in wezen gaat om de waarheidsvinding - de aanpak binnen de hulpverlening verschillend is in die zin dat er ook discreties zijn, nl. de vertrouwensrelatie tussen hulpverlener en cliënt is erg belangrijk. Het is dan ook belangrijk dat er op het vlak van de rapportage een aantal zeer concrete afspraken bestaan. De richtlijnen zoals deze ook voorzien in het Samenwerkingsakkoord inzake seksuele delinquenten (voor andere doelgroepen bestaan dergelijke akkoorden vooralsnog niet), leken in dit opzicht volgens de betrokken hulpverlener erg goed werkbaar te zijn, m.n. zal worden geantwoord op volgende vragen:

- komt betrokkene al dan niet op de afspraken;
- op welke dagen en uren;
- zijn er afwezigheden;
- maakt betrokkene nuttig gebruik van de geboden hulpverlening; en,
- er is sprake van enige sociale gevaarlijkheid?

Wat dit laatste aspect (sociale gevaarlijkheid) betreft, gaat het enkel om een “meldingsrecht”, geen meldingsplicht. Wel werd gesteld dat het tot de plicht van elke burger behoort strafbare feiten waarvan men kennis neemt, kenbaar te maken aan de bevoegde autoriteiten (n.v.d.r.: voor de juiste nuancerings van deze materie zie art. 29-30 Sv). Teneinde de nadelen van een volledig uitgeschreven rapportage te vermijden (interpretaties van woordelijke beweringen), hanteren sommige diensten een standaardformulier waarin een aantal stellingen worden weergegeven die dan naargelang het geval worden aangekruist.

Vanuit andere segmenten van de hulpverlening (bijv. Free Clinic) wordt een vrij gelijkaardig standpunt in verband met de rapportageverplichting ingenomen. Gesteld werd dat wel wordt meegedeeld of de cliënt al dan niet komt, en of hij regelmatig of niet

regelmatig/nooit komt, maar geen enkele inhoudelijke informatie wordt doorgespeeld tenzij de cliënt het zelf wil. Wat de mededeling van de resultaten van urinecontroles betreft, is de procedure zodanig dat de uitslagen aan de cliënten zelf worden meegegeven, die er dan uiteindelijk ook zelf mee doen wat zij willen. Een strikt standpunt terzake wordt aangewezen geacht gezien ook de bijzondere positie als zeer laagdrempelige voorziening (op het laagste echelon). Er bestaan wel samenwerkingsafspraken met het parket (in het kader van een overleggroep rond 'definiëring van problematisch gebruik') in de zin dat vanuit de hulpverlening geïnformeerd kan worden naar hangende zaken, en – in omgekeerde richting - het parket kan vragen of iemand al dan niet in begeleiding is.

Elders (seminarie VI) werd benadrukt dat men de hulpverlening dient te gebruiken waarvoor ze goed is, nl. de opbouw van een vertrouwensrelatie, hetgeen soms een proces van jaren met "vallen en opstaan" kan zijn. Binnen dergelijk kader zou justitie zich met minder informatie tevreden moeten stellen.

De instelling van meer informele procedures, waarbij via 'vertrouwelijke gesprekken' tussen besluitvormer en therapeut ook inhoudelijk over individuele dossiers wordt overlegd, wordt (door meerdere actoren, vooral ook vanuit de advocatuur) niet aangewezen geacht – ook niet wanneer dit enkel in het voordeel van de cliënt zou uitdraaien - gezien op dergelijke wijze het beroepsgeheim (kan) worden geschonden.

3.2 Samenwerking tussen justitieassistent en externe hulpverlener

De verschillende verwachtingen van de magistraten-opdrachtgevers ten aanzien van de rapportage door justitieassistenten enerzijds en externe hulpverleners anderzijds, doet uiteraard ook vragen rijzen naar de samenwerking en de informatie-uitwisseling tussen justitieassistenten en externe hulpverleners.

Door een justitieassistent werd in dit verband zeer duidelijk gesteld dat de samenwerking met externe diensten bij het realiseren en concretiseren van een opgelegde behandeling erg belangrijk is, maar een zeer moeilijke opdracht wordt indien men geen feedback krijgt over hoe de behandeling of begeleiding verloopt. In de praktijk merkt men volgens de justitieassistent trouwens dat overleg met de behandelaar nuttig kan zijn, met het oog op het hanteren van een gelijkaardige strategie naar de cliënt toe, elk vanuit de eigen opdracht. Een goede communicatie tussen justitieassistent en extern centrum wordt bijv. ook in het kader van intakeprocedures erg belangrijk gevonden. Zo werd gesteld dat, wanneer de behandelaar naar aanleiding van de intake uiteindelijk beslist om toch geen behandeling op te starten, het in ieder geval wel belangrijk is dat deze beslissing door de justitieassistent wordt geduid naar de cliënt toe: hiervoor is een duidelijke motivering vereist.

Vanuit de psychosociale dienst van de gevangenis werd in het verlengde hiervan tevens het belang onderstreept om meer te evolueren naar een vorm van 'circuitdenken'. Cliënten doorlopen vaak verschillende maatregelen (VOV, probatie, gevangenis, VI), soms tegelijkertijd, soms aaneensluitend. In de praktijk wordt vastgesteld dat de persoon in kwestie de cirkel wel aflegt, maar dat de informatie vaak onvoldoende blijft/ achterwegfe blijft. Zo is het vanuit de gevangenis bijvoorbeeld vaak niet duidelijk wat er concreet gebeurd is toen de persoon vrij was. Wanneer er niet voldoende informatie wordt uitgewisseld, heeft men dan uiteindelijk te weinig elementen waarop een zo goed mogelijke beslissing kan gebaseerd worden.

Er stelt zich o.i., afgaande op het voorgaande, in dit verband de pragnende vraag in welke mate de stelling vanuit de externe hulpverlening dat rapportage over de zuiver ‘formele’ aspecten van de begeleiding dient te volstaan, ook (dienen) door (te) werken naar de samenwerkingsrelatie met justitieassistenten toe, van wie opdrachtgevers duidelijk een uitgebreidere rapportering verwachten. Is er vanuit de externe hulpverlening m.a.w. een bereidheid tot transparante informatie-uitwisseling met justitieassistenten wanneer deze laatsten geen garanties op vlak van beroepsgeheim kunnen geven gezien de verwachtingen terzake van de opdrachtgevers?

3.3 *Het element tijd*

Een ander belangrijk aspect dat tijdens verschillende seminaries werd aangehaald, is het tijdselement. Opgemerkt werd dat alternatieve maatregelen optimaler zouden kunnen werken, indien de doorstroming door het juridische systeem sneller zou kunnen gebeuren. Zo werd gesteld dat een maatregel zou moeten kunnen opgelegd worden binnen de 6 maanden. In dit verband werd ook gewezen op de maatregel van vrijheid onder voorwaarden die toelaat dat er reeds snel aan de achterliggende problematiek kan worden gewerkt (zie evenwel argumenten *contra* onder punt 1.4. waar vragen worden gesteld bij de opportuniteit van behandelingsvoorwaarden in het kader van de VOV).

* * *